

Závěrečné zamyšlení

Stanislava Kučerová

Jakou podobu může mít „závěr všech závěrů“, ke kterému jste mě vyzvali? Myslím, že to může být jen malá skromná tečka. Dovolte mi tedy tuto malou skromnou tečku vyslovit.

Sešli jsme se, abychom se navzájem přesvědčili, že nejsme se svými starostmi sami, abychom si vyměnili své zkušenosti a abychom se navzájem povzbudili. Je nám toho zapotřebí.

Dověděli jsme se, co nového přináší teoretické bádání o tvořivosti, vyslechli jsme zprávy o příkladech tvořivosti v současné pedagogické praxi. Připomněli jsme si historii učitelské profese v našich zemích, sledovali jsme vývoj naší pedeutologie, zastavili jsme se u problémů učitelského povolání a učitelské přípravy. Uvědomili jsme si dvě hlavní otázky současnosti:

1. Jak čelit snahám o degradaci učitelského vzdělání a postavení učitelů ve společnosti?
2. Jak učinit učitelské vzdělání skutečně funkčním a učitele dobře připravenými ochránci a šířiteli národní kultury a evropské (i světové) vzdělanosti?

Kol. Jasiňski připomněl, že polští pedeutologové usilují o kontinuitu všeho dobrého, co bylo vykonáno v minulosti. U nás existují naopak silné tendence veškeré minulosti nás zbavit.

Kol. Budiš poznamenal, že škola neví, co je, protože sama společnost neví, co je. Přirozeně, škola má sice své mikroklima, ale žije i atmosférou své doby. A ta naše je — mírně řečeno — velmi protirečivá.

Kol. Skalková upozornila na módy, které postihují naši pedagogickou veřejnost; někteří jednostranně a nekriticky preferují některé „modely“ a přímo sektářsky a militantně odmítají „modely“ jiné.

Myšlenku o „módách“ můžeme doplnit konkrétním výčtem. Štíří se extrémní individualismus, egocentrismus, liberalismus, postmoderna — aniž bychom se k podobným postojům sami dopracovali, aniž bychom zkoumali, jak odpovídají našim tradicím, možnostem a perspektivám, a jak mohou přispět k řešení našich problémů. Nezkoumáme — když dovolíte, zůstanu u příměru z oboru odívání — jak nám padnou, jak se hodí k naší postavě či pleti a způsobu života. A přitom víme, že člověk rozumný a kultivovaný (ať žena či muž) nepodléhá módním extravagancím, zachovává si nezávislost na diktátu módy, protože si utváří svůj *vlastní styl*.

Mluvili jste o významu osobnosti učitele a vychovatele, o rozvíjení lidské dimenze vzdělanosti, o podílu kultury na přípravě našich studentů. Formu-

lovali jste řadu myšlenek, postulátů a narážek pro zobecnění, že *specifikum učitelství tvoří složka pedagogicko-psychologická, žádoucím způsobem filosoficky prohloubená a na plnohodnotné vysokoškolské úrovni.*

Počítačová vědotechnika nezadržitelně postupuje, globální ohrožení trvá, množí se regionální rizika různé povahy, roste protirečivý vliv masmédií — a my se potýkáme s nedostatky transformace školství ve sváru nezvládnuté minulosti, nepřehledné přítomnosti a neprůhledné budoucnosti. Jak by tomu všemu mohl čelit učitel — s nižším stupněm přípravy — na úrovni bakaláře? Nároky prudce stoupají a příprava předpokladů, jak jim na úrovni dostat — má klesat?

Využívám svého závěrečného slova, abych se přimluvila za *posílení a prohloubení vlivu filosofie v přípravě učitele.* Přitom mi nejde o podrobnou znalost oboru, ale o ucelení osobnosti a dotvoření lidské a tím i pedagogické kompetence. Po listopadu 1989 mi řekl student: „Nedávejte nám filosofii do studijních plánů. My už marxismu nevěříme, ale nebudeme věřit ani žádné jiné filosofii.“ Student se bál, že se stane obětí nového doktrinářství. Ale posláním filosofie je právě rozvíjet svobodu kritického myšlení jako obrany před jakýmkoliv doktrinářstvím.

Nová doba — a trvá to již dlouho — není příznivá filosofii. Dovolte citát: „... způsob života se s filosofií míjí. Člověk je nucen být trvale ve střehu a odkázán na sebe; sama historie dnešku připravuje mu stálá zklamání v heslech, důvěrách a očekávání; jeho přirozený stav je empirická skepse. ... Jediným vodítkem je tu 'vlastní', totiž osobní a sobecky orientovaná zkušenost, znalost prospěchu či škody, něco morálních aspektů a hlavně praxe. ... Převládá relativismus v oblasti věd, které už neslibují podstatné poznání světa, nýbrž jen zpracování zkušenosti v určitém a omezeném smyslu. Odklon od přírodovědeckého názoru na svět je provázen uvolněním mimoracionálních metafyzických potřeb. Vítězí výlučný osobní empirismus a skepse vůči filosofickému zobecnění.“¹

Je s podivem, že tuto charakteristiku nenapsal nikdo z nás včera či předevčirem, ale Karel Čapek v seminární práci o pragmatismu r. 1914. Duchovní klima 20. století je od počátku poznamenáno úbytkem pozitivní víry v nadosobní hodnoty. Vliv postupující skepse byl u nás zadržen pozitivní filosofií kritického realismu, která nesla budovatelské úsilí první republiky, a pak povinným optimismem zdogmatizovaného historického materialismu v letech tzv. socialismu. Po roce 1989 prožíváme nejen návrat k svobodě myšlení, kritickému rozumu, nepředpojatému hledání pravdy, ale i dezintegrující vpád tzv. postmoderny, v níž skepse dospívá nezřídka až k nihilismu. Pociťujeme, že proti rozkladným vlivům nejsme dost dobře vyzbrojeni.

¹K. Čapek: Pragmatismus čili filosofie praktického života. Topič, Praha 1918.

Budoucí učitel by měl získat představu o záhadách světa a života a hlavních pokusech lidstva o jejich řešení. Měl by poznat mýtus jako nejstarší synkretický výklad světa a života a specifika těch forem kultury, které jej nahradily, jako náboženství, filosofie, umění, věda. V historickém pohledu se studujícímu ukáže kaleidoskop výkladů, pozorování a zobecnění, trvale nehotové poznání i dění, tisíciletý zápas lidského ducha o pravdu, dobro a krásu. Stáváme se tak dětmi celé kulturní historie lidstva, nikoli jen této chvíle. Učíme se intelektuální solidaritě a toleranci k myslitelům a různým způsobům myšlení, učíme se hodnotit, získáváme kritéria a míru i pro přítomnost, rozlišujeme podstatné, důležité, žádoucí a ušlechtilé od malicherného, zbytečného, pomíjivého, nízkého.

Jedinou možnou metodou, jak překročit úzce osobní ohraničenost vlastního já, je poznávat myšlení jiných osob, dob a zemí. Jen tak je možno rozvíjet kritické myšlení, toleranci i schopnost orientovat se v záplavě protirečivých idejí.

Není dnes snadné usilovat o vzdělanost a kulturu našeho národa. Řekli jste v kuloárech: „Musíme bojovat o každou píď... Musíme být jako mravenci, kteří neúměrně vlečou svá břemena, těžší než jsou sami... Musíme být jako buditelé v Kramériově expedici...“

Nuže, buďme takoví. S vědomím, že nejsme se svým břemenem sami, že se navzájem podporujeme a povzbuzujeme.

A že se v dohledné době zase sejdeme.

Děkuji. A na shledanou.